

ВІДГУК

офіційного опонента Матвеева Віталія Олексійовича на дисертацію Компанієць Лілії Вікторівни «Філософсько-релігієзнавча рецепція реінкарнації у містичному просторі культури» подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 26.161.03 Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Дисертаційна робота Компанієць Л.В. присвячена одній з найактуальніших проблем у сучасному житті - потребі науково-зваженого вивчення та переосмислення ідеї реінкарнації, яка виступає свого роду кодом для розуміння еволюції релігійної культури як загальносвітової, так і вітчизняної зокрема. Дане дисертаційне дослідження також аналізує значиму проблему сучасності - проблему духовної кризи, трансформації світоглядних установок і ту роль, яку може з позитивному плані зіграти осмислення концепції реінкарнації в різних релігійно-філософських системах.

У дисертації досліджується цей складний релігійний феномен, актуальність вивчення якого на сьогодні вже дозріла, про що свідчать певні розвідки світового та українського релігієзнавства. Проблеми, які досліджує Компанієць Л. В., є актуальними з огляду і на розвиток міжконфесійних відносин в Україні на сучасному етапі. Досягнення злагоди у нашому суспільстві пов'язане з можливим зниженням певного конфесійного та навіть політичного протистояння, цивілізованим вирішенням питання, яке здебільшого торкається релігійно-церковної сфери, усуненням причин, що породжують негативістські настрої у частини населення, подоланням міжконфесійних суперечностей, утвердженням у суспільстві релігійного плюралізму, етнічної та конфесійної толерантності. Проблема толерантності як ніколи гостро стоїть в зв'язку з нинішніми світовими подіями, де світ опинився на межі третьої світової війни, де взаємопорозуміння, в першу чергу, на базі культурно - релігійних засад, є запорукою збереження миру.

Дослідницею досить повно обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність, значущість, досить вдало сформульовано мету і завдання роботи, відповідно дана характеристика стану наукової розробки теми, підведена джерельна, методологічна і методична база, визначено наукову новизну, виведене практичне значення результатів дослідження. Чітко висвітлюється зв'язок з науковими програмами і темами, визначається об'єкт та предмет дослідження.

Дисертація Компанієць Л.В. є одним із перших такого роду досліджень, яке значною мірою заповнює лакуну, що існує у вивченні концепції реінкарнації з наукової точки зору. До цього релігієзнавці-філософи в основному або присвячували цій проблемі невеликі за обсягом статті, або ж розділи в своїх монографіях. Саме у цьому полягає наукова новизна проведеного дослідження. Практично вперше в українському релігієзнавстві завдяки дисертаційному

дослідженню Компанієць Л. В. запропонована філософська концептуалізація реінкарнації, що дає можливість осмислити реінкарнацію як базову ідею та універсальний концепт, який існує постійно в культурі на апріорному і апостеріорному рівнях; як універсальний інструмент світобачення духовних основ і перспектив людського існування, що презентує цілісну картину світу в релігійно-філософських пріоритетах і засадах.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали загальноприйняті принципи релігієзнавства: позаконфесійності та толерантності, світоглядного і методологічного плюралізму, неупередженості та гуманізму, світськості і міжконфесійного діалогу, компаративності та незаангажованості, релігійного й ідеологічного різноманіття. Слід зазначити, що на підставі аналізу значного масиву літератури, в тому числі, зарубіжної, автором вперше було здійснено спробу зіставити різні точки зору на феномен реінкарнації.

Автор дисертації продемонструвала свою широку обізнаність з науковою проблематикою релігійно-духовного життя суспільства, його специфікою. Спираючись на значний філософсько-історичний матеріал, релігієзнавчо-політологічні та релігієзнавчі джерела, дослідження класиків української та світової релігієзнавчо-філософської науки, дисертантка доволі глибоко аналізує еволюцію такого явища, як концепції реінкарнації. Виходячи з цього, можна зазначити, що дисертація являє собою комплексний аналіз впливу концепції реінкарнації на різні аспекти функціонування духовного життя суспільства.

Компанієць Л. В. досить ретельно дослідила специфіку поширення і життєдіяльності різноманітних релігійних течій в їх історичному ракурсі, зробивши акцент на тому, що концепція реінкарнації притаманна не одним лише східним традиціям, а закладена, хоча й не завжди явно, в значній кількості релігійних напрямів, починаючи з ранніх форм вірувань, а саме - з анімізму. Більш того, вона виступає як інтегральний елемент релігійних, філософських, наукових картин світу, є ключем до усвідомлення спадкоємності релігійних ідей, а також в якості культурної універсалії, що сприяє переосмисленню релігійних картин світу, розкриттю духовних засад і перспектив людського існування, поясненню різноманітних процесів в існуванні світобудови та, зокрема, людини.

У дисертації продемонстровано також реалізацію метатеоретичного і міждисциплінарного підходів до досліджуваної теми як спроби подивитися на досліджуваний об'єкт комплексно і системно: з точки зору релігієзнавства і теології, соціології і культурології релігії, психології тощо, що дозволяє багатогранно поглянути на проблему реінкарнації в аспекті духовного життя як на світовому рівні, так і на вітчизняному зокрема.

Актуальність теми та розглянутих в дисертації конкретних задач дають підставу вважати, що робота Компанієць Л. В. є досить серйозним теоретичним дослідженням, наукова новизна якого складається в здійсненні компаративістського аналізу взаємозв'язку різних напрямів релігії в історичному аспекті. Дисертація отримала досить широку апробацію, географія якої досить велика, її основні положення викладені в значній кількості

публікацій.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає і в тому, що його узагальнені матеріали можуть бути включені у навчальні програми основних курсів і спецкурсів з релігієзнавства, філософії, психології, журналістики тощо. Матеріали і висновки дослідження можуть бути використані при підготовці дисертаційних і монографічних робіт, навчальних посібників і методичних рекомендацій з філософії, релігієзнавства, соціології, для розробки базових і елективних курсів з філософії релігії.

Дисертація відрізняється досить чіткою структурою, послідовністю і логікою викладу, відповідністю висновків мети і задачам роботи. Методологічний і методичний апарати обрані об'єктивно і дозволяють вирішити поставлені задачі. Дана робота і зміст опублікованих автором статей відповідають проблемі дисертаційного дослідження і досить цілісно відображають їхній зміст. Дисертація містить у собі всі необхідні структурні елементи, що характеризують дисертаційне дослідження і короткий зміст розділів.

Відзначаючи здобутки дисертанта у розробці піднятої проблеми, слід відзначити низку основних недоліків, притаманних даній дисертаційній роботі:

1. На наш погляд, потребує деякої корекції сам план дисертації: а) Не зовсім коректно звучить назва параграфу 1.2.1. «Реінкарнація в соціокультурном ландшафті концепцій и идей». Застосування слова «ландшафт», яке досить часто вживається в даній дисертації, асоціюється все ж з географічним, а не філософським терміном.

б) Назва параграфу 1.3.3. «Концептуальний аналіз слів «реінкарнація», «духовність», «опыт»: проблема демаркації», також потребує певної корекції, оскільки слова «реінкарнація», «духовність», «досвід» не є синонімами, тому не підлягають демаркації.

в) В параграфі 1.3.4. «Идея «реінкарнації»; модуси репрезентацій в представленнях культур», погрібно все ж уточнити яких саме культур?

2. В авторефераті (с.10) та в дисертації (с.12) дисертантка називає прізвища вчених, роботи яких мали «безпосереднє значення для вибору стратегії розвитку дослідження, методології», вказуючи при цьому і прізвища опонентів дисертації, але з трьох прізвищ опонентів в переліку літератури наводиться лише прізвище Шабанової Ю.А. В той же час, напевно, могли о прислужитися й роботи Матвеева В.О., присвячені безпосередньо концепції карми і перевтілення (Містичний підхід православ'я // Людина і світ. № 5. 1999. С.5-8. - 0,4 д.а.; Християнські містерії // Людина і світ, № 8,1999. С. 15-19.- 0,4 д.а. Чи вірили християни ц карму? // Людина і світ, № 10,1999. С.41-45 - 0,5 д.а.; Про поєднання несую лсного // Людина і світ № 9,2000. С. 49-52 - 0,4 д.а. Езотеричний потенціал християнства в контексті самореалізації особистості // Практична філософія № 1, 2001. Київ. С. 226-232 - 0.5 д.а.; Концепція втілення Ісуса Христа у офіційному богослов'ї та вченні Орігена // Вісник Харківського університету № 501/1, Харків-Суми 2001 .р| с.48-52 - 0,5 д.а.; Крішнаїти в Україні: проблеми культурно-релігійного діалогу. - К. - 2005. - 225 с. - 14 д.а.; Проблема самореалізації особистості в творчості Григорія Сковороди в аспекті

синтезу філософсько-релігійних традицій Сходу і Заходу // Науковий вісник «Гілея». Випуск 9, 2007. К. -2007. С. 12-20 - 0, 6 д.а.; Самореалізація особистості: досвід індуїзму та християнства. - Н: Аспект-Поліграф. - 2010. - 339 с. -17 д.а.) та ін.

3. В авторефераті цитуються на російській мові апокрифічні тексти (Откуда вы произошли? - Скажите їм: «Мы пришли от света, от места, где свет ... ». або «часто мириады, которые не счесть, бывали брошены в сосуд (стоимостью) в ассарий. Подобным образом и с душой: предмет ценный, она заключена в презренное тело»), оскільки повного посилення на джерело тут немає, то створюється враження, що вони писалися виключно на російській мові (с. 17).

4. В авторефераті вказується: «Реінкарнація презентується як наскрізна, універсальна ідея, універсальний концепт, що постійно існує в культурі, тобто абсолютна константа Західної культури», (с.9); «...дозволяє презентувати реінкарнацію (перевтілення) як наскрізну ідею, що пронизує Західні вчення (с.17); «...універсальний концепт світорозуміння богословських вчень, як базова, об'єднуюча ідея, константа християнської культури, на основі якої ґрунтуються християнські моделі світу» (с.18); «ідея реінкарнації презентується як наскрізна, універсальна ідея (універсальна константа), що пронизує і конструює картини світу Західного вектора культури...» (с. 22).

На наш погляд, тут можна нагадати, що концепція карми і перевтілення була піддана анафемі на V Вселенському соборі в 553 році.

В авторефераті вказується: «розкрито «внутрішній» (еволюційний) вектор ідеї реінкарнації, мислимої як атрибут душі, стан її «внутрішніх» трансформацій (вмирання в одній якості і відродження в більш досконалому стані)» (с.26). На наш погляд, таке твердження не є повністю вірним, оскільки з точки зору карми і перевтілення, якщо людина чинила неподобства в минулому житті, то вона карається за це, отримуючи потім менш досконале або навіть калічне тіло відповідно до ступеня тяжкості скоєння нею гріхів.

В авторефераті дисертантка вживає слова: «вислизаючі горизонти» (с.6, 25); «вислизаючі світи» (с.26); «оптика зору» (с. 6, 18, 21, 26, 27); «духовна авіація» (с.28) без обґрунтування такої термінології. Це ж саме спостерігається і § в дисертації. Такі вислови, скоріше, належать до літературного, ніж наукового стилю.

Також в авторефераті зустрічаються граматичні, логічні, стилістичні помилки, русизми. До речі, в дисертації помилок набагато менше.

У цілому ж, текст дисертації свідчить про досить високий рівень ерудиції автора, її уміння систематизувати й узагальнювати матеріал, аргументувати свої висновки. Дисертація відповідає затвердженням МОН України вимогам до науково-дослідних робіт даного рівня, кількість публікацій у спеціалізованих виданнях відповідає необхідному обсягу, а її і автор - Лілія Вікторівна Компанієць - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.11 - релігієзнавство.